

פרד"ס לשולחן שבת

אוצרות גזוים מגאונותם וחדיפותם של גדולי הדורות
מבחר ערוך ומלוטט מספר שיראה אור בע"ה בהוצאת מ.ד.

שב"ק פרשת כי תצא תשפ"ה גליון 601 - שנה י"א - כל הזכויות שמורות ©

איזה יצה"ר יתן ה' בידך במלחמה

כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה' אלוך בידך וגו' (כא י) יש להקשות דכתיב "אויבך" לשון רבים ומסיים ונתנו כו' בידך לשון יחיד, ונראה לפרש בדרך דרוש ע"פ מה שכתוב בעלי המוסר שהכוונה למלחמת היצר. דאיתא בגמ' יומא (סו:): אנשי כנסת הגדול ביקשו לבטל יצר דע"ז ויצר דערייות ועלתה בידם לבטל יצרא דע"ז אבל לא יצרא דערייות משום ישוב העולם. ועפ"ז יש לפרש "כי תצא למלחמה על אויבך" ר"ל כשתצא למלחמת היצר על ב' אויבך הלא המה ע"ז וערייות ו"נתנו כו' בידך" ר"ל ה' מסר בידך רק אויב אחד אבל יצה"ר דערייות לא נמסר בידך וממילא "וראית בשביה אשת יפת תואר". ויש לפרש את המשך הפסוק, בעשיית עבירות ערייות יש ג' חלקים א. עין רואה ב. לב חומד ג. כלי מעשה גומרין, וה"ה כאן, א. "וראית בשביה" היינו עין רואה, ב. "וחשקת בה" היינו לב חומד, ג. "ולקחת" היינו כלי מעשה גומרין, ועל כך יש לפרש מאי דאיתא במדרש "אם עשית כל האמור בעינין סוף שה' אלוך נתנו בידך" ר"ל אם תעשה כל האמור כאן שתשב חודש ימים ותנוול עצמה יוכל להתגבר אף על יצה"ר דערייות והיינו שאף את יצה"ר זה יתן הקב"ה בידו.

שפתי דעת (פר' כי תצא אות שכ"ד)

הסיבה שכתבה תורה שאפשר לשלח היפת תואר

ושלחה לנפשה (כא יד) יש להקשות פשיטא שיוכל לשלח את היפת תואר אם אינו רוצה בה ומדוע הוצרכה התורה לכתוב זאת. ויש ליישב שהרי מותר לישא היפת תואר אפילו בעל כרחו כדכתיב ובכתה את אביה ואמה א"כ הו"א שיהיה דינה כאנוסה שנאמר בה להלן "לא יוכל לשלחה כל ימיו" (כב כט) קמ"ל שאין לה דין כאנוסה ויכול לשלחה לכן הוצרכה תורה לומר "ושלחה לנפשה".

תוספת ברכה

איך יתכן שהאהובה ילדה קודם והבכור הוא בן השנואה

כי תהיין לאיש שתי נשים אחת אהובה ואחת שנואה כו' כי את בכור בן השנואה יכיר וגו' (כא טו-יז) בקול אליהו להגר"א עמד על כמה דקדוקי לשון במקראות, תחילה כתוב "וילדו לו בנים האהובה והשנואה" משמע שהאהובה ילדה קודם ואח"כ כתוב "והיה הבן הבכור לשנואה" משמע שהשנואה ילדה קודם, עוד הקשה מה כתבה התורה "לא יוכל לבכר" וכי מה הו"א שיוכל לבכר ועיי"ש עוד כמה הערות.

ומשום כך פירש דבר חדש דאיייר שנשא אשה וגירשה מיד ומיד נשא אשה אחרת והאשה הראשונה התעברה וילדה אחר ט' חודשים והשניה התעברה וילדה אחר ז' חודשים כך שהשנואה ילדה שניה אך התעברה ראשונה ואהובה ילדה ראשונה אך

התעברה שניה וחידשה תורה דבכורה תליא בעיבור לכן בן השנואה הוא הבכור למרות שבפועל נולד שני והו"א שיוכל לבכר את בן האהובה דבכורה תליא בלידה קמ"ל דתליא בעיבור וכן שפיר דכתיב וילדו לו בנים האהובה והשנואה כי באמת האהובה ילדה קודם ורק שאפ"ה הבכור הוא בן השנואה כי התעברה קודם.

ותמהו על דבריו שאצל יעקב ועשיו יעקב היה ראשון ליצירה ועשו בכור ללידה ואפ"ה היה עשו הבכור הרי דתליא בלידה ולא בעיבור ותימצו דשם היו תאומים מטיפה אחת וא"כ היצירה היתה בבת אחת ולכן בלידה קובעת.

ובעמק דבר לנצי"ב כתב דלא יתכן שדבר זה יצא מפי הגר"א שהרי לדינא בכורה תלויה בלידה ולא בעיבור עיי"ש, אלא שמ"מ שאלותיו של הגר"א נכונות וצריכות תלמוד.

ונראה לפרש באופ"א הביאור בפסוקים ובהקדם, בגמ' בכורות (מו:): דעת ריש לקיש שהמעוברת בתאומים והוציא אחד את הפדחת כל' המצח לאויר העולם והחזירו ונולד השני השני בכור לנחלה ומה שהוציא הראשון את המצח אינו נחשב לידה לגבי נחלה, כך שי' רש"י בביאור דברי ר"ל, (א.ה.) אך עי' ברמב"ם שמפרש אחרת בפ"ב מנחלות ועי' ח' הגר"ז עהר"מ בביאור (הדברים), והב"ח (חו"מ סי' רע"ז) הוסיף שאף לר' יוחנן הסובר שהוצאת המצח נחשב לידה ואין הבא אחריו בכור לנחלה מודה שכשהוציא רוב המצח הבא אחריו בכור לנחלה למרות שלשאר דברים חשיב הוצאת רוב המצח לידה, מבואר בזה שהוצאת הפדחת לר"ל או רובה לר"י נחשבת לידה לכל הדברים אבל גבי נחלה אי"ז נחשב לידה.

ובזה נבוא אל המכוון בביאור הפסוק, היו לאיש ב' נשים אהובה ושנואה והגיע עת לידתן ביחד והוציא בן האהובה את המצח לר"ל או את רובו לר"י והחזירו ונולד השני שהוא בן השנואה והרי לגבי כל הדינים חשיב לידת המצח לידה ורק לגבי נחלה אי"ז נחשב לידה וא"כ הו"א שבן האהובה הוא הבכור שהרי לכל הענינים נחשב הוצאת המצח לידה וממילא יהיה אף בכור לנחלה ויקבל פי שנים קמ"ל קרא לא יוכל לבכר דגבי נחלה לא חשיב לידה וממילא הבכור הוא בן השנואה ולא בן האהובה, ונתיישב נמי מה שכתוב וילדו לו בנים האהובה והשנואה דהאהובה ילדה קודם כי מצח נחשב לידה ועדיין והיה הבן הבכור לשנואה כי גבי נחלה אין לידת מצח נחשבת לידה.

מנחת אברהם
(בכורות מו: אות ד')

ההבדל בין "קול" ל"דיבור"

איננו שומע בקולנו (כא כא) בכמה מקראות מצינו שהסמיכה תורה שמיעה לדיבור כמו ביהושע "ולא ישמע אל דברך" (א יח) ובשמואל א' "ואשמע את דברך (כח-כא) וביחזקאל "ושמעו את דברך" (לג-לא), ולפי"ז יש לתמוה מדוע כאן בבן סורר ומורה כתוב ואיננו שומע בקולנו ולא כתיב ואיננו שומע בדברינו כבשאר מקומות.

נראה לפרש שיש הבדל בין דיבור לקול, דיבור הוא בנחת וקול הוא בהגבהת קול וצעקה, וכאשר יש להורים בן סורר ומורה ליבם מריר עליו ועל מעשיו ובוודאי שצועקים עליו לחנכו וזה לא עזר

שפתח בכבוד אכסניה דלכאו' זו דרשה בעלמא שאינה קשורה לכבוד אכסניה.

ונראה ליישב דברש"י (כתובות (מט.) איתא בהא דנכנסו לחרם דיבנה שבאותו היום מינו את רבי אלעזר בן עזריה להיות נישא עליהם וא"כ באותו היום שדרש ר' יוסי דרשה זו התמנה ראב"ע לנשיא, ואיתא בספרא בפרשתן בפסוק זה שראב"ע דרש דרשה זו ומה מצרים שלא קירבו את ישראל אלא לצורך עצמן המהנה ת"ח לא כ"ש ונמצא א"כ שרבי יוסי דרש כדרשת ראב"ע ולפי"ז אתי שפיר שדרשה זו היא בכבוד אכסניה שבאותו היום התמנה ראב"ע לנשיא וכדי לכבדו דרש ר' יוסי כדרשתו.

ואפשר להוסיף בזה נופך שהנה צריך להבין מדוע באמת אסור לתעב מצרי כי גר היית בארצו הרי הם התכוונו לטובת עצמם ומדוע מגיע להם שכר על כך, וי"ל כדאיתא בגמ' (פסחים (ג): דלעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות שלא לשמה דמתוך שלא לשמה בא לשמה והרי שאף כשעושה מצוה שלא לשמה יש לו שכר ויתכן דזה שייך אף בעכו"ם לכן אפי' שעשו זאת שלא לשם המצוה מגיע להם על כך שכר ומאחר וראב"ע דרש דרשה זו הרי שראב"ע סובר דאף על עשיית מצוה או לימוד תורה שלא לשמה יש שכר.

וי"ל דזה לשיטתו דאיתא בגמ' ברכות (כח.) שבאותו היום שמינו את ראב"ע לנשיא התרבו ספסלי בית המדרש מפני שעד אז העמידו שומר שהכניס רק את מי שתוכו כבדו וכשהתמנה ראב"ע סילק את השומר וכולם יכלו להיכנס אף מי שאין תוכו כבדו כי סבר שאף על שלא לשמה יש שכר כדמצינו אצל המצרים.

נמצא שבאותו היום שהתמנה ראב"ע לנשיא דרש ר' יוסי כדרשת ראב"ע דיש מעלה בעשיית מצוה אף שלא לשמה ודרש זאת בק"ו מהמצרים ולכן באותו היום סילקו את השומר מבית המדרש.

יצ"ב פתגם

רמז לדברי חז"ל השונה פרקו מאה ואחד פעמים

לא יהיה בך חטא מוצא שפתיך תשמור (כג-כד) יש להבין סמיכות "לא יהיה בך חטא" ל"מוצא שפתיך תשמור". בדרך רמז י"ל שנרמז בזה הכלל דאינו דומה השונה פרקו מאה פעמים למאה ואחד.

מילות "לא יהיה בך חטא" בגימטריא מאה ואחד, לא-31, יהיה-30, בך-22, חטא-18, עולה-101, והכי קאמר ע"י שתלמד מאה ואחד פעמים "מוצא שפתיך" ר"ל הלימוד שהוא מוצא שפתיך "תשמור" ר"ל תזכור וישמר אצלך.

מנחת ישראל

מהו מוצא שפתיך

מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת (כג כד) יש להבין מדוע כתוב דוקא מוצא שפתיך ולא מוצא פיך.

ונראה לפרש ובהקדם, בכמה מקומות בש"ס מצינו נידון האם תפוס לשון ראשון או תפוס לשון אחרון, כל' כשאדם אומר דבר בב' לשונות ויש הבדל בין לשון ראשון ללשון אחרון איזו לשון מקיימים לשון ראשון או לשון אחרון (עי' ב"מ קב: מנחות קג. ועוד), וקיי"ל תפוס לשון אחרון.

לאדם יש ה' מוצאות הפה ואלו הן החיך הגרון הלשון השיניים והשפתיים, השפתיים הינם המוצא האחרון כל' שהדיבור יוצא מתוך הגוף והמוצא האחרון לפני צאתו הוא השפתיים שהרי החיך הגרון הלשון והשיניים פנימיים יותר.

ולפי"ז י"ל דהתורה מרמזת להך דינא דתפוס לשון אחרון באומרה מוצא שפתיך דייקא שהם המוצא האחרון תשמור והיינו דקיי"ל תפוס לשון אחרון.

מנחת ישראל

לכן אומרים ואינו שומע בקולנו כל' בצעקתנו שהרי אין אנו מדברים אליו ברוגע אלא בקול גודל.

וכע"ז מצינו בכמה דוכתין שבגמ' תמורה (טז.) איתא אשה שאין לה שעורים בביתה היא צועקת בקול הרי שכשיש מירות הלב צועקים והינו "בקול".

וכן מצינו אצל חוה כשרצתה שאדם הראשון יאכל מעץ הדעת, שהקב"ה אמר לאדה"ר "כי שמעת לקול אשתך" ולא אמר "לדברי אשתך" ואיתא במדרש שהיתה חוה מיללת עליו בקול כדי לשכנעו שיאכל כי היה קשה לו לעבור על דברי ה' ולכן נתנה עליו קול הרי כנ"ל דכתיב "בקול" אשתך ולא "בדברי", ה"ה כאן אומרים איננו שומע "בקולנו" ולא "בדברינו" כי הוריו צועקים עליו בקול.

תוספת ברכה

האם יש דין להרוג כלב רע

ולא תשים דמים בביתך (כב ח) בגמ' כתובות (מא:) תניא ר' נתן אומר מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו כו' שנאמר ולא תשים דמים בביתך.

בפוסקים נחלקו האם כשהכלב קשור בשלשלאות מותר לגדלו בתוך ביתו או לא, עי' בסמ"ע (חו"מ סי' ת"ט על סעי' ג') שמותר אבל ברש"י בכתובות מבואר דלא מהני שלשלאות אלא צריך להורגו.

ונראה להוכיח שמותר מהמשנה בנדרים (סה:) קונם לבית זה שאיני נכנס שכלב רע בתוכו או שהנחש בתוכו ואמרו לו מת הכלב נהרג הנחש מותר להיכנס, ויש להתבונן בשינוי הלשונות מדוע אצל כלב נאמר "מת" ואצל נחש נאמר "נהרג" ויש לפרש שנהרג הוא לשון שהרגו אחרים ומת הוא לשון שמת מעצמו, ולפי"ז מדוקדק היטב שאת הנחש יש דין להרוג לכן כתוב נהרג אבל את הכלב אין דין להרוג שהרי יכול לקושרו בשלשלאות לכן כתיב מת שמת מעצמו.

ולפי"ז מדיוק המשנה יש להוכיח כדברי הסמ"ע שמותר לגדל כלב רע הקשור בשלשלאות. (א.ה.) עיי"ש עוד דעוד נחלקו הפוסקים האם האיסור הוא דוקא בכלב רע אבל כלב שאינו רע כגון קטן או בלי שיניים מותר או שכל כלב אסור לגדל).

תורה תמימה

וכן בספרו תוספת ברכה

מדוע בסוף פרשת מוציא שם רע כתיב נערה מלא

ונתנו לאבי הנערה כי הוציא שם רע על בתולת ישראל (כב יט) עד כה בכל מקום שנאמר בפרשה נערה כתיב נער חסר ה' ורק כאן כתיב נערה מלא וצריך ליתן טעם לזה.

ונראה שעד עתה לא התברר לן האם הנערה אכן בתולה דאז היא שלימה ובעלה הוציא שם רע או שהוא צודק ואינה בתולה אלא חסרה ורק עתה שנאמר שנותן חמישים של מוציא שם רע בהכרח שהיא שלמה והוא רק הוציא שם רע.

ולפי"ז י"ל דעד עתה כתוב חסרה שמא היא אכן חסרה ואינה בתולה וצודק בעלה לכן כתיב נער חסר אך עתה שנאמר שמשלם קנס בהכרח שבדקו והיא בתולה א"כ היא שלימה לכן כתיב נערה מלא להורות שהיא שלימה.

תוספת ברכה

הדרשה שדרש ראב"ע כשהתמנה לנשיא

לא תתעב אדומי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר הייתי בארצו (כג ח) בגמ' ברכות (סג:) איתא כשנכנסו רבותינו לחרם ביבנה כו' פתח ר' יוסי בכבוד אכסניה ודרש לא תתעב אדומי כו' לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו והלא הדברים ק"ו ומה מצרים שלא קירבו את ישראל אלא לצורך עצמם כו' המארח ת"ח בתוך ביתו על אחת כמה וכמה, וצריך להבין מדוע דרשה זו נקראת